

PROJEKT

INSTRUMENTOWNIK

Klasa 7

KAMPANIA SPOŁĘCZNA
DLA EDUKACJI

Save
The Music

FUNDACJA
MEAKULTURA

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Na okładce rysunek wioli d'amore, obok logotypy Fundacji Meakultura i kampanii Save The Music (czytaj: sejm de mjuzik). Poniżej belka z logotypami Funduszy Europejskich, Popojutrze, Europejskiego Funduszu Społecznego i flagą Polski.

Scenariusz lekcji dla klas 7 (wykorzystanie opcjonalne w klasie 4-7)

Autorka: Ewelina Grygier

Temat lekcji: Nietypowe instrumenty

Czas realizacji tematu: 45 lub 90 minut

Główny cel

Uczeń poznaje nietypowe, mało znane i nieoczywiste instrumenty muzyczne - są to: portatyw, surdynka, katarynka, the-remin oraz harmonika szklana.

Cele szczegółowe: uczeń

- wymienia nazwy różnych instrumentów;
- poznaje i utrzuła podział na grupy instrumentów muzycznych;
- dzieli się własnymi refleksjami, odczuciami, spostrzeżeniami po wysłuchaniu utworów (instrumentów);
- określa kontekst i sposób funkcjonowania instrumentów (solowe, orkiestrowe, występujące w przestrzeni publicznej, historyczne, salonowe, służące jako pomoc dla nauczycieli etc.);
- doskonali umiejętności komunikacyjne i pracę w grupach;
- słucha uważnie i analizuje słyszana muzykę;
- formułuje odpowiedzi na zadane pytania.

Metody i formy pracy

- praca w grupach;
- burza mózgów;
- praca z kartą pracy;
- analizowanie danych.

Środki pomocnicze i dydaktyczne

- karty z instrumentami;
- wydrukowane załączniki;
- tablica/flipchart;
- kreda/ markery;
- materiały audiowizualne (Internet)

Drogi Nauczycielu - w scenariuszu zawarte są wybrane przykłady muzyczne, jeśli masz inne, lepsze, podobne, równie ciekawe – skorzystaj!

Przebieg lekcji

WSTĘP

Nauczyciel pyta uczniów:

- jakie znacie instrumenty?
- czy ktoś z Was gra na instrumencie lub śpiewa?
- jeśli nie – na czym najbardziej chciałbyś umieć grać i dlaczego?

Na pewno są także instrumenty, o których jeszcze nie słyszeliście!

Tematem dzisiejszej lekcji będą takie właśnie, mniej znane, nietypowe instrumenty muzyczne. Poznamy portatyw, surdynkę, katarynkę, theremin, harmonikę szklaną oraz funkcje społeczne tych instrumentów – czyli: po co lub dla kogo zostały one skonstruowane?

*[Opcja 90 min.] Nauczyciel opowiada uczniom o grupach lub tzw. rodzinach instrumentów. Wyróżniamy następujące grupy: aerofony, membranofony, chordofony, idiofony i elektrofony. Podział oparty jest na źródle dźwięku. Muzykę, która dociera do naszych uszu, tworzą dźwięki, będące falą dźwiękową.

Jeśli drga powietrze – instrumenty należą do grupy aerofonów; jeśli drga struna – do grupy chordofonów; jeśli drga membrana – są to membranofony. Idiofony tworzone są przez grupę instrumentów tzw. samobrzmiących. Elektrofony to instrumenty elektroniczne - aby słyszalny był dźwięk, konieczne jest podłączenie takiego instrumentu do prądu.

REALIZACJA

Historia i kontekst poszczególnych instrumentów muzycznych

Nauczyciel/ka przedstawia cele dzisiejszej lekcji.

Każdy instrument ma swoją historię, związany jest z różnymi kontekstami (geograficznym, społecznym, historycznym) czy tradycjami (np. rodzinna, religijna, kulturowa). Czasem znany jest także konstruktor instrumentu.

Niektóre instrumenty są przenośne (mobilne), np. flet, kastaniety, surdynka, portatyw. Inne, jak np. organy, związane są z konkretnym miejscem (kościół, filharmonia). Jeszcze inne, te o większych rozmiarach (np. fortepian) także są przenośne: można je transportować, ale nie są mobilne - nie można ich po prostu spakować do futerału i wziąć w podróż.

Filmy i ogólnoklasowa burza mózgów

Nauczyciel/ka dzieli klasę na 5 grup i każdej z grup wręcza kartę pracy (Karta pracy nr 1). Każda z grup otrzymuje jedną kartę z instrumentem.

Patrząc na rysunek instrumentu, wymień i zapisz jak najwięcej jego cech lub skojarzeń z nim związanych.

Zwróć uwagę na jego budowę: czy ma struny, smyczek, pałeczkę do grania na nim?
Czy jest mały, czy duży, czy można go przemieścić?
Kto może grać na tym instrumencie (uczeń, muzyk zawodowy, nauczyciel)?

Gdzie instrument mógł być wykorzystywany (koncert, dom, szkoła)?
W jakim celu instrument mógł być wykorzystywany (rozrywka, zabawa, modlitwa)?
Czy jeszcze jakieś skojarzenia albo pytania przychodzą Ci do głowy?

Przykładowe cechy charakterystyczne, możliwe do wymienienia przez uczniów:

- instrument duży/ mały (mobilny lub nie)
- instrument posiada struny (chordofon)
- instrument posiada klawisze
- instrument nie posiada strun, klawiszy, smyczka etc. (dot. thereminu)
- instrument posiada korbę
- instrument posiada pedał
- instrument jest wykonany ze szkła
- instrument ma łagodny/ przenikliwy dźwięk
- grający na instrumencie siedzi/ stoi
- instrument należy do grupy: aerofonów/chordofonów/membranofonów/idiofonów/elektrofonów
- instrument przeznaczony do grania: domowego, salonowego, koncertowego*

* należy zwrócić uwagę, że skojarzenie instrumentu z konkretnym kontekstem wykonawczym nie oznacza, że nie może on wystąpić w innym. Np. fortepian może być instrumentem spotykanym: na koncercie, podczas grania w domu (dawniej w salonie), w szkole muzycznej, a nawet na ulicy (w rzadkich przypadkach).

- Jakie elementy dodatkowe, widoczne na kartach, związane są z grą na danym instrumencie? (szklanka z wodą – harmonika szklana)

- Czy ktoś towarzyszy muzykowi podczas występu? (np. zwierzątko towarzyszy katarzyniarzowi)**

** tutaj zwracamy uwagę na fakt, że towarzystwo zwierząt miało na celu podniesienie atrakcyjności występu i przyciągnięcia publiczności, ale samo w sobie nie jest konieczne do gry na danym instrumencie.

Teraz następuje weryfikacja – jedna osoba z grupy sprawdza kod QR z fiszki z instrumentem. Grupa porównuje to co zapisała z informacjami zawartymi na stronie i sprawdza, co się zgadza, a co jest odmienne. Może macie jeszcze jakieś inne, własne przemyślenia na temat tych instrumentów?

Omówienie poszczególnych instrumentów

1. Surdynka

Surdynka, z francuskiego zwana także pochette (dosłownie „kieszonka”), jest małym instrumentem podróznym. To chordofon. Instrument ten przypomina skrzypce, jest od nich jednak znacznie mniejszy - dzięki temu jest bardziej mobilny. Dawniej używali go wędrowni nauczyciele tańca. Ponieważ musieli przemieszczać się na znaczne odległości, wybrali do swojej pracy instrument, który co prawda nie ma wielkich walorów brzmieniowych (małe pudło rezonansowe daje mniej pełny niż w skrzypcach dźwięk), lecz jest na tyle nieduży, że mógł zmieścić się w kieszeni lub rękawie surduta.

Po prawej stronie znajduje się kod QR, prowadzący do podstrony z surdynką.

2. Katarynka

Innym instrumentem związanym z wędrowaniem jest katarynka. Instrument ten dawniej można było spotkać w przestrzeni publicznej. Grający na nim kataryniarz często występował w towarzystwie papugi, małpki czy świnki morskiej. Katarynki podzielić można na mniejsze - te mają nóżkę, którą w trakcie gry opiera się o podłoże - i większe, umieszczone na wózkach.

Na katarynce można zagrać tylko wcześniej przygotowane melodie, zapisane - w zależności od rodzaju instrumentu - na drewnianym walcu bądź taśmie perforowanej.

Obecnie w Polsce kataryniarze możemy spotkać w kilku miastach: Warszawie, Lesznie, Międzyzdrojach. Kataryniarze polscy założyli nawet swoje stowarzyszenie.

Po prawej stronie znajduje się kod QR, prowadzący do podstrony z katarynką.

3. Portatyw

Czasami instrumenty posiadają kilka swoich form. Mamy np. klarnet i klarnet basowy, flet poprzeczny i basowy flet poprzeczny. Czy istnieje inna wersja organów? Tak! Jest ich kilka, a jedną z nich jest portatyw, instrument z grupy aerofonów. Popularny był w XV wieku podczas misterii religijnych, odgrywanych poza obrębem kościoła. Jego nazwa pochodzi od łacińskiego słowa portare, czyli „nieść”, jest to bowiem rodzaj przenośnych organów. Ponieważ są przenośne, mają nieco odmienną formę od organów stacjonarnych. Klawiatura umieszczona jest z boku, co powoduje, że gra się na nich wyłącznie dwoma palcami.

Po prawej stronie znajduje się kod QR, prowadzący do podstrony z portatywem.

4. Theremin

Instrumenty, podobnie jak inne urządzenia, są konstruowane przez konkretne osoby, choć nie zawsze wynalazca danego instrumentu jest znany.

*[Opcja 90 min.] Akordeon został – prawdopodobnie – wymyślony przez Friedricha Buschmana ok. 1828 roku, a saksofon przez Adolfa Saxa ok. 1842 roku. Jak widzimy, saksofon wziął nazwę od swojego konstruktora. Podobnie jest z pewnym elektronicznym instrumentem, a więc pochodzącym z grupy elektrofonów - to theremin.

Theremin powstał w 1924 roku. Jego nazwa pochodzi od konstruktora instrumentu - Lwa Termena (Leona Theremina). Theremin jest magicznym instrumentem - nie posiada strun, membrany, klawiszy... i gra się na nim dłońmi w powietrzu. Zmiany wysokości dźwięku dokonuje się za pomocą precyzyjnego ruchu rąk wokół jednej z anten instrumentu. Gra na thereminie jest bardzo trudna!

Po prawej stronie znajduje się kod QR, prowadzący do podstrony z thereminem.

5, Harmonika szklana

Harmonika szklana została skonstruowana przez Benjamina Franklina w 1761 r. To instrument, na którym dawniej grały przede wszystkim kobiety.

*[Opcja 90 min.] Pierwotnie instrument nazywał się *armonica* od wł. *armonia* („harmonia”). Harmonika należy do grupy idiofonów pocieranych. Składa się z podłużnej skrzyni, w której umocowanych jest kilkadziesiąt wibrujących, kryształowych talerzy. Różnią się one wielkością i wysokością dźwięku (talerze strojone są chromatycznie).

Aby wydobyć dźwięk z instrumentu należy, za pomocą mechanizmu napędzanego pedałem, wprawić szklane talerze w ruch, a następnie dotknąć wirującego talerza opuszką palca. Ponieważ palce, którymi dotykamy instrumentu, muszą być wilgotne, grający na tym instrumencie musi mieć przy sobie naczynie z wodą.

*[Opcja 90 min.]: Na ten specyficzny instrument kompozycje napisało kilku kompozytorów, w tym Wolfgang Amadeusz Mozart. Jednak popularność instrumentu była krótka, ostatnia kompozycja to aria II *dolce suono* – scena szaleństwa Łucji z opery *Lucja z Lamermooru*. (dziś partię, którą Gaetano Donizetti przeznaczył na harmonikę, wykonuje się na flecie). Donizetti wybrał harmonikę do zilustrowania sceny szaleństwa Łucji, gdyż instrument ten kojarzony był z negatywnym wpływem na zdrowie i omdleniami.

Po prawej stronie znajduje się kod QR, prowadzący do podstrony z harmoniką szklaną.

PODSUMOWANIE

Po omówieniu instrumentów z pięciu kart nauczyciel/ka prezentuje uczniom w audiowizualnej formie omówione na lekcji instrumenty.

1. fragment filmu o katarynce (fragment z IV Festiwalu Katarynek w Białymstoku):
<https://www.youtube.com/watch?v=anRGjD6ciog>
2. film z harmoniką szklaną (Bruno Kliegl, Museum für Musikinstrumente der Universität Leipzig):
<https://www.youtube.com/watch?v=GBTQNDrpLJ0>
3. Theremin, Grégoire Blanc, Debussy, Clair de Lune:
<https://www.youtube.com/watch?v=PjnaciNT-wQ>
4. Surdynka, Huw Daniel, St Cecilia's Hall: all things musical instruments
<https://youtu.be/LEjIcOFZkGo?t=44>
5. Portatyw, Museu da Música - Itu
<https://www.youtube.com/shorts/bZmpPY356VQ>

Na zakończenie zajęć nauczyciel/ka rozdaje uczniom kartę pracy (Karta pracy nr 2). Każdy z uczniów odpowiada na proste pytania (prawda-fałsz) i może w prosty i przyjemny sposób sprawdzić swoją wiedzę.

* Opcje możliwe do zrealizowania, w przypadku, gdy nauczyciel dysponuje dwoma godzinami lekcyjnymi na realizację materiału dydaktycznego.

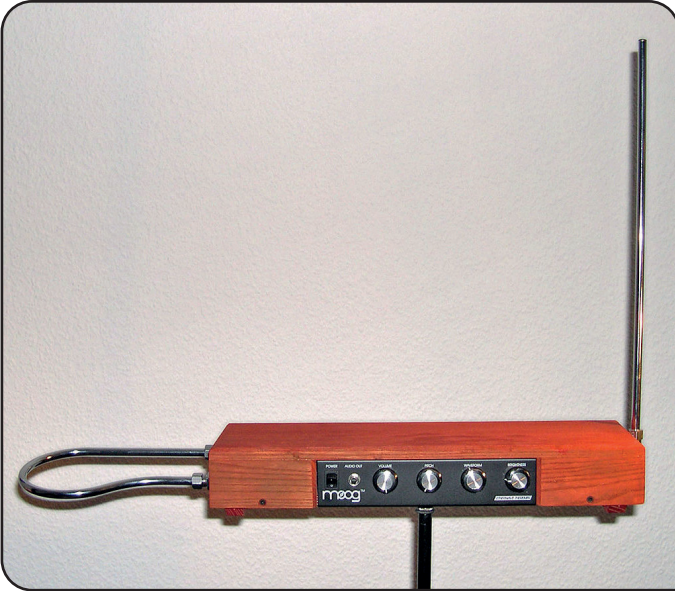
Praca domowa:

1. Jako pracę domową polecamy dzieciom przeprowadzenie sondy na temat instrumentów muzycznych. Pierwszy etap zadania domowego to wymyślenie 3-5 pytań. W drugim etapie uczeń znajduje 1-2 osoby i prosi o odpowiedzi na zadane pytania. Odpowiedzi można zapisać na kartce bądź nagrać za pomocą rejestratora w telefonie, a następnie zapisać.
2. Stworzenie lapbooka o wybranym przez ucznia instrumencie muzycznym (spoza puli instrumentów omówionych na lekcji).

Rysunek 2. Theremin (źródło: Wikipedia)

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

Rysunek 3. Portatyw (źródło: Wikipedia)

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

Rysunek 4. Katarynka (źródło: Wikipedia)

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

Rysunek 5. Surdynka (źródło: Wikipedia)

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

KARTA PRACY nr 2

Sprawdź, co wiesz o nietypowych instrumentach muzycznych. Określ, czy zdanie jest prawdziwe czy fałszywe. Zaznacz **X** w odpowiednim miejscu.

Lp.	PYTANIE	PRAWDA	FAŁSZ
1.	Katarynkę wynalazł Beniamin Franklin		
2.	Harmonika szklana należy do grupy idiofonów		
3.	Do gry na surdyncy używa się smyczka		
4.	Portatyw to przedstawiciel membranofonów		
5.	Theremin to instrument wynaleziony w średniowieczu		

Powyżej kod QR prowadzący do strony głównej Instrumentownika